

A Vág két partján

UTAK
ESZMÉK
VITÁK

El kellett jönnöm előbb ide, Dévénybe, már csak Ady Endre okán is. Az Ady-filológia ugyan nem tud arról, hogy a költő járt volna itt valaha, de fontos-e ez, ha a sziklátat törő dévényi Duna-kaput ismertté tette mindannyiunk számára, akik magyarul vagy nem magyarul a verseit olvassuk; költészetnek jelképévé avatta. A vaskapui roppant viaskodás előjátéka folyik le itt, a Kárpátok és a folyam között, míg a természet kénytelen megnyitni Kelet-Európa bejáratát. Persze, csak a költői képzelet örök szárnymagasságából vagy egy mai repülőgépről tűnhetik a folyamkanyar egyféle „kapunak”. Ahogy minden felfelé vivő lépésem valamennyire „kiemel”

a tájból, a mindenség arányai kísértének: egyre keskenyedik a Duna medre, mind messzebb kúszik fel északnak a Morva, és túlannan megsűrűsödik a bécsi erdő. Alant, a Morva és a Duna találkozásánál egy hajón zászlót cserélnek, az országhatárokat átlépő dunai hajóskor előtt szertartásával. S míg immár Ausztria felségjelével halad tovább a motoroshajó, Dinicu Golescu jut eszembe, a múlt század elején erre járt havasalföldi nagybojár, Wesselényi-szabású iskolaalapító, reformokat álmódó nagyúr, aki erről a bécsi erdőről olyan naiv költői elragadtatással írt volt. Frissen szonganak bennem a sorai, elindulásom előtt fejeztem be a kedélyes-szenvedélyes útinapló magyarrá fordítását. Egyik Bécs környéki erdőből, Lichtenstein uradalmából idáig látott volna? — kísért meg a kétely. Felkapaszkodott ott az egyik sziklafokra, mint én most e dévényire, látta onnan „a Duna-ágak kanyargását, a felfelé és lefelé haladó bárkák sokaságát, valamint egész Bécsset és igen sok környező falut, hasonlóképpen a szőlőhegyeket és a bevetett szántóföldeket. Legérdekesebb az, hogy ide látszik az öt postajárásnyira lévő Pozsony városa is.” Erőltetem a szemem, hiába: Bécsset nem is sejtem a láthatáron. Másfél száz év óta annyira szennyezettebb lett a légkör, nem engedi szállni a tekintetet? Orbán Balázs példájára odahaza is hiába próbálom a Hargita csúcsáról belátni a mai Tordát. Vagy néha megcsalnak az érzékszerveink: a távolságokat másként érzékeljük innen odáig, mint onnan ide? Kedves házigazdám, Sebők Zoltán doktor éppen azért hozott ki a dévényi sziklához, hogy a még szűzi természetet csodálhassam meg, a nagy találkozást folyam és erdők, sziklák és vizek között, ahol országok, társadalmi rendszerek, nyelvek, népek, hagyományok találkoznak. Lokálpatrióta büszkeség is munkálhatott Sebők doktorban, ősei századokkal számolták az itt töltött időt. Ez a sziklafok, alant a városka, Dévény immár Pozsony közigazgatása alá tartozik, de megőrizte előjogait a természeti táj is, a főváros lakóinak kedvelt kirándulóhelye.

Jönnek ide, persze, sokkal távolabbról, egész Szlovákiából, a morva és a cseh tájakról: Dévény a szláv népnépélyek, kulturális seregszemlék színhelye. A népi-nemzeti öntudatosodás, amely a szlovák népet oly mélyen áthatja, és szocialista eszményekkel ötvöződik a közösségi tudatban, Dévényben találta meg a maga jelképét, a roppant erejű Duna, a szelíd Morva és a konok sziklafal hármas határánál. Magam ugyan a Vág partjára vagyok hivatalos, a sellyei Vörösmarty Klub patrónusához, Tóth Lajos tanár barátomhoz, de jó az, hogy elébb eljöttem ide. Szlovákia magyarságának élete abban a keretben, lehetőségek és adottságok között zajlik, amelynek jelképe a mai Dévény is. E sziklafokon át lehet igazán — lélekben — belépni a Szlovák Szocialista Köztársaság jelenébe; látni, érzékelni, tapasztalni, tanulni. Magammal vihetem innen e dacos sziklatorony emlékéit, immár önnön bizakodásom jelképeként is. Jó ilyen merész sziklát választani jelképül, az embernek így magasba kell tekintenie mindig, akkor is, ha a lába elé nézne inkább a sűrű forgalomban. Dévény: Ady jelképe a költészetben és a szláv népi ünnepélyeké a mai életben. Hiszem, hogy jogunk és örökségünk összekapcsolni, okosan, szépen, egymást tisztelőn és megbecsülően, így magamban legalább, e közös jelképeket.

Alapvető dolog, hogy a táj erős hatással van azokra, akik nemzedékeken keresztül benne élnek: fizikailag és lelkiileg egyaránt bélyeget nyom az

elő emberre. Mélyen és megközelítő biztonsággal, a magam számára, csak a Székelyfölddel kapcsolatban tudtam ezt megállapítani...

Egyelőre nem tudom megmagyarázni magamnak, hogy mi lehet ennek az oka: az én érzéseim működnek-e rosszul, vagy a csehszlovákiai mai magyarság olyan más és sokkal erősebb hatásnak van kitéve, amely a táj hatását teljesen közömbösítheti.

Azt hiszem, erről az utóbbiról lehet szó...

Az a hitem ugyanis, hogy az egyéni boldogulás feltétlenül önzés és gyávaság, ha az a nemzeti közösség egyetemes érdekein kívül történik...

Erre a belső átalakításra kéne szövetkeznie magyar pártinak és aktivistának: gondolom, akkor megszületnék és erősné válnék az az egység, mely egyéni boldogulásokat is biztosítani tudna, s azontúl pedig megőrizné a nemzeti értékeket, s megteremtene a közösségi öntudatot, mely nélkül semmiféle közösségnek nincs jövője.

(Tamási Áron: *Tíz nap Szlovénszkóban*. Korunk, 1938. január.)

Keszeli Ferenc meleg, igaz barátságát előbb megismerhettem, mint rokon-szenves költészetét. A reggeli vonattal készültem indulni Sellyére; a diákszállásnak tetsző költőlakásban, a blokk tetején, kicsit a város tetején azonnal lebeszél: maradjak délig, a vonatomat ne búsuljam, van neki autója. Ennek a váratlan autótútnak köszönhetem, hogy egy szlovákiai magyar költő életének ive tárult fel akaratlanul előttem, a padlásszoba zilált nyugalmától és magabiztos hatalmától vissza, az elindító csallóközi falu hűvös nyugtalanságába. Keszeliéknél sokan voltak, késő éjszakáig, és itt is, mint mindegyik fővárosi baráti körben, Tamási Áron otthon és otthonosan érezhette volna magát, hajdani kételyeinek tűnő emlékeivel. Pedig dehogy töltik ezek a magyar fiatalok Szlovákia fővárosában — költők és orvosok, mérnökök és tanárok — estéiket és éjszakáikat bús tőprengésben, sorskérdések marcangoló hangulatában! Vidámak, tréfások, szeretik a rumot és a popzenét, csallóközi kolbászt tesznek az asztalra, pilseni sör mellé, s azt, hogy felelős emberek szép, kötelező kötése kapcsolja őket a tájhoz, a közösséghez, jelenében és jövőjében e tájnak és közösségnek, néha kedélyes megjegyzésekkel vagy éppen ugratással, máskor egy-egy csöndesebb, némább pillanattal, akaratlan őszinteséggel vallják meg. Irodalomról, persze, sok szó esik, mérnökök és orvosok között még inkább, mint Keszeliék költőtanyáján vagy az *Irodalmi Szemle* szerkesztőségében, de ilyenkor mindig én viszem félre a szót, mert tartok a megszegyenüléstől. Duba Gyula *Vajúdo parasztvilágáról* véleményt tudok mondani, baráti ajándékként van egy példányom belőle, de Tózsér Árpád vagy Bábi Tibor vagy Ozsvald Árpád inkább neve szerint él bennem, mint a verseivel, Zalabai Zsigmond remek tanulmányai csak véletlenül jutottak el hozzám, Dobos Lászlóról mások meséltek nekem, a regényíróról és az emberről. Ferikém, ne vizsgáztass, intem le Keszeli barátom igyekezetét a város tetején, inkább tölts, üres a poharam. Nem szeretem a rumot ártalmas a nyombélfekélyemnek, de a kedves, tanácsaival oly jószívű kolozsvári román orvosprofesszorom nem tudhatja, hogy a rumra néha azért szükség van, minden ellenjavallat dacára. Keszeli Ferit még le tudom beszélni a faggatásról, s teszem magam, hogy nem figyelek oda, mikor Sütőről, Szilágyi Istvánról, Bálint Tiborról úgy beszél, mintha az előbb keltek volna fel innen, az asztal mellől, de Konesal László írószobájában végképp összezavarodom. Asztalán ott találok — váratlanul látogattam meg — a *Tolmács nélkült*, s én egyszerre buzgógn faggatni kezdem őt, mintha interjúalanyom lenne, hogy ne kérdezhessem engem, ugyan mit olvastam tőle, társaitól, egyáltalán.

Feri állja a szavát. Már délben indulhatnánk, de előbb még bejárjuk a magyar gimnázium épületét a Duna utcában (előző este a szlovák televízióban népdallal, néptáncal szerepeltek a főváros magyar gimnazistái), éppen vége a tanításnak, vagy ötszáz fiú és lány áramlik, kavarog, jólesik elvegyülnöm a nyüzsgő diákvilágban, fiatalnak képzelnem magam, mintha számomra is most fejeződött volna be a fizika- vagy történelemóra, sietnék haza, ezerfelé laknak ezek a diákok a gyorsan épülő fővárosban, várna az ebéd, a tanulás, esetleg randevú, de színházi este mindenképpen, a komáromi Magyar Területi Színház plakátját olvashatom a gimnázium bejáratánál. Randevúra talán én is Pozsonyiligetbe járnék ki, a Duna másik partjára, ahol Petőfi szobra áll, s hazafelé felugranék, líftel persze, az új Duna-híd tartópillérének tetején megnyílt cukrászdába. Keszeli Feri randevú helyett is idehoz, a híd csúcsára, a felesége itt dolgozik, s csalja, hogy jöjjön el velünk.

— Ő jobban tud autót vezetni — súgja oda nekem.

De Keszelinének nincs ideje. Ferit köti az ígérete. Megbánta volna? Mondom

neki, hogy feloldozom a szava alól. Ne bolondulj, üt hátba. Kifaroltatja a kocsit a garázsból (egyik villa udvarán bérel a garázst), beülünk. Főúton megyünk, autósorba álltunk be, vizs az ár. Kint járunk a város határában, aztán elmaradnak a jellegzetes ipari táj nyomai — Szlovákia fővárosa a köztársaság egyik legfontosabb ipari központja lett —, balra tekintek, észak felé, ott van Szenc, jó Molnár Albert városkája. Aztán módos, nagy faluk következnek, gazdag csallóközi földek, öreg templomok és kopott kastélyok. Keszeli Feri gyorsan hajt, mégis — úgy érzem — mindegyre óvatosan kémlel szét, néha abbahagyja a beszélgetést, az útra összpontosít. Így érkezünk el a szülőfalujába, öreg házba, a vizontlátás friss öröme és a beteg édesapa szomorúságába. Nem időzünk, szürkületre Sellyére kell érkeznünk. Csak az idős paraszttasszony marasztal még egy keveset, aggódva érdeklődik, hogy miért Feri vezet, hol maradt a felesége. Kitérő a válasz, tréfás szavakkal, kicsit nyugtalanul. Falvak, mezők, autók és emberek megint, ahogy sűrűsödik a forgalom, Feriben nő a nyugtalanság.

Sellyéig kibírom. Ott megkérdezem:

— Mi volt veled, Feri? Kitérően vezetsz, mégis úgy féltél, mint egy kezdő?

— Észrevetted? Akkor most már megmondhatom. Mivel hogy megérkezünk szerencsésen. Az asszony jár a kocsival... Nekem nincs hajtási igazolványom...

Ha nem lenne költő, megkérdezném, hogy miként van bátorsága hajtási engedély nélkül vezetni? De egy költőtől kérdezzem ezt?

Rendhagyó sajtószemle — egy rendhagyó újságról. Varga Imre nyomta a kezembe, mintegy újságírói múltját, indulását igazolandó: itt kezdte a pályát. Két-nyelvű járási lap, fejlécén kettős cím: ŽITNÝ OSTROV — CSALLÓKÖZ. És alatta szintén két nyelven, hogy „Az SZLKP Dunaszerdahelyi JB és a JNB hetilapja”; megjelenik minden pénteken. Immár a 15. évfolyamában jár. A kezemben tartott 1976. 37. szám első négy oldala magyar, a következő négy szlovák nyelvű. Előző héten szlovák szöveggel indult a lap; hetente váltják a tükröt. Minden járásban kiadnak ilyen helyi újságot, a vegyes lakosságú vidékeken két nyelven.

Szerencsém van, éppen a sajtónapi számot „fogtam ki”, a magyar rész egyik oldalán a szerkesztők önmagukról vallanak családiáisan, tréfásan. A gabonasziget — Csallóköz szlovák neve — óhatatlanul „vicinális” lapjának szerkesztői azonban országos újságírói igényekhez mérik magukat, s a humor görbe tükrét nyilvánosan tartják önmaguk elé, nagykorúságuk tanúságaként.

Milyen képet nyújt nekem, átutazó külföldinek a lap a mai Csallóköz életéről? Közéleti hírek, oldalas cikk Ollé Gyula járási párttitkár tollából a gabonakérdés helyi vetületeiről, a nőszövetség járási titkára, Haizok Mária asszonyok, lányok közéleti szerepéről értekeznek; megtudhatom, hogy Nagyabonyban Bihari János-émléknapot rendeztek, közösen a Járási Népművelési Központ és a CSE-MADOK.

Szlovák oldalakon, magyar oldalakon állandó téma: a tanítás, a tanulás, iskolákban és azon kívül, tanfolyamokon, otthon, az anyanyelvi képzés és a kölcsönös megismerés nyelvi követelményei. A helyi lap még „világméretű” kitekin-tésre is vállalkozik a nevelés terén. A Csallóköz említett számában Szent-Györgyi Albert tanulmányát folytatja: „Ahogy ma tanítunk, olyan lesz a holnap...”

A szlovák nemzet ügyéért, az új Csehszlovákiáért, valamint nemzetközi méretekben a reakciós erők gyors vereségéért a felkelésben a szlovákok és a majdnem kétezer cseh mellett 26 nemzet és nemzetiség tagjai is harcoltak...

Mintegy 800 magyar harcolt Kelet-Szlovákiában, az I. csehszlovák partizánbrigádban, a Ján Žižka-brigádban, a Felső-Nyitra vidékén, a Szlávok Szabadságáért Partizánbrigádban és másutt.

A Szlovák Nemzeti Felkelésben főleg Nógrádi Sándor százados partizán-csoportja, a Fábry J. által vezetett magyar partizánosztog és Adler Károly parancsnoksága alatt a Petőfi-csoport vált híressé. Magyar antifasiszták harcoltak más partizánalakulatokban is...

(Viliam Plezva: *A Szlovák Nemzeti Felkelés forradalmi hagyatéka*. Nak-ladatel'stvo Pravda Könyvkiadó, 1974.)

Ez lenne a Vág? Szelíd, szinte álmos folyó. Valamikor tutajokat röpitett a hátán, álmokat hordozott az Északi-Kárpátokból a déli síkságok felé. Most iparüzemek hordaléka kavarg benne, talán ettől lassult el a folyása. Köztük a sellyei üzemeké. A vidék egyik gyárközpontja lett az öreg Vág-parti településből; ötezer-ről tizenhétre növekedett lakossága főképpen blokkokban él. Ipari iskolák képezik az üzem új nemzedékét. A magyar lakosság alig egynolcada a mai lélekszámnak;

iskolájuk régi épület Pázmány Péter egykori kastélya és nyaralója szomszédságában, közel a Centrál szálló kávéházához, ahol minden héten egyszer a Vörösmarty Klub a házigazda.

Ez a klub egyet jelent egy középkorú, alacsony termetű, szívélyes, szívós emberrel: Tóth Lajossal, a helyi magyar iskola történelem- és földrajztanárával, egy királyrévi bognármester nagyálmú fiával. Alma pedig egyszerű és merész: művelt, öntudatos tenni a település lakóit, a felnőtteket is, nemcsak az iskolás gyermekeket. Tizenegy esztendejét áldozta eddig erre. Csak tizenegy évet? Életet, ideget, kényelmet, mindent. De ismételten bizonyított: mit jelent egy cselekvő ember itt — és mindenütt.

„A munkaprogram sokrétűsége és átgondoltsága az egykori Magyar Szemináriumokra emlékeztet engem, amelyeket a polgári Csehszlovákia magyar főiskolátsai szerveztek meg annak idején a maguk körében.“ (Dr. Turczel Lajos egyetemi docens, Komenský Egyetem.)

„Tudtam a sellyel ifjúsági klubról, gondolati fogantatása pillanatától. Szerettem és féltettem: megtalálja-e a helyét mai életünkben és a sellyei fiatalok szívében? Azután meglátogattam őket, beszélgettem velük. Éreztem rajtuk, hogy értelmiségiekből *kultúreemberekké* akarnak művelődni, és természetes, hogy azon a nyelven, amely számukra a legtermészetesebb, legakadálytalanabb, leginkább adott.“ (Deme László vendégprofesszor, Komenský Egyetem.)

„Tóth Lajos igyekszik megvalósítani azokat az eszményeket, amelyekről a két nép nagy fia, Ady és Hviezdoslav csak álmodhatott.“ (A *Lud* című szlovák lap cikkének címe: *A Vörösmarty Klub — a jóindulat missziója.*)

Tizenegy évvel ezelőtt, klubok özönével együtt alakult meg a CSEMADOK védnöksége alatt a vágsellyei Vörösmarty Klub. Lelkesedés, jószándék lobogott mindenfelé. Szencen akkor kezdte a nép is jobban ismerni, nemcsak az értelmiség, a helység hajdani nagy szülöttét, a Házsongárdban nyugvó Molnár Albert énekszerzőt. Az alapítás jegyzőkönyve 1966 novemberét tünteti fel. Azóta sok klub, sok kezdeményezés égett el a forró lobogásban, fagyott meg a kényelem-szeretletben, közönyben. A Vörösmarty Klub él, mert élteti Tóth Lajos józan, célszerű realizmusa. Minden munkát ő végez, a plakátragasztástól az előadók meghívásáig. Ez lenne a titka? Eddig legalább egyesztendei fizetését költötte a Klubra, pedig kétgyermekes családapa, egy blokkház lakója. Ez lenne a titka? Mindenki szívesen eljön ide Tóth Lajos meghívására, olyan rangja támadt a Klub estéinek. Háromszázötven felé tart előadásainak száma. Meg sem kísérelm felsorolni az előadók nevét, magyarokét és szlovákokét, akadémikusokét és néptanítókat, írókat és történészeket, karmesterekét és egyetemi professzorokét. Selylyén nyitott füllel hallgatnak meg mindenkit, aki szakmájáról kíván szólni egy félig falu, félig város helység magyar és szlovák lakóihoz. Érdekl az embereket a történelem és a geológia, az irodalom és a népzene, a nemzetiségi önismeret és a világgazdaság. Ez lenne Tóth Lajos titka? Szlovákiai magyar klub ez, amelynek előadásaira mindig eljönnek szlovákok is. Alkalmam nyílt beszélgetni Julius Morávek tanárral, a sellyei vegyészeti szakiskola igazgatójával, a helyi Matica Slovenska — a nagy múltú szlovák kultúregyesület — vezetőjével. „Eljárunk egymás előadásaira, szereplést vállalunk egymás estjein, vagy éppen együtt. A sellyei magyarok tisztelnek minket, mi hasonlóképpen a magyarokat. A kölcsönös megismerés és megbecsülés nagy eszménye elvont maradna az ilyen helyi, kicsi aprómunkák nélkül.“ Ez lenne Tóth Lajos titka?

Mindegyik külön-külön és együttesen?

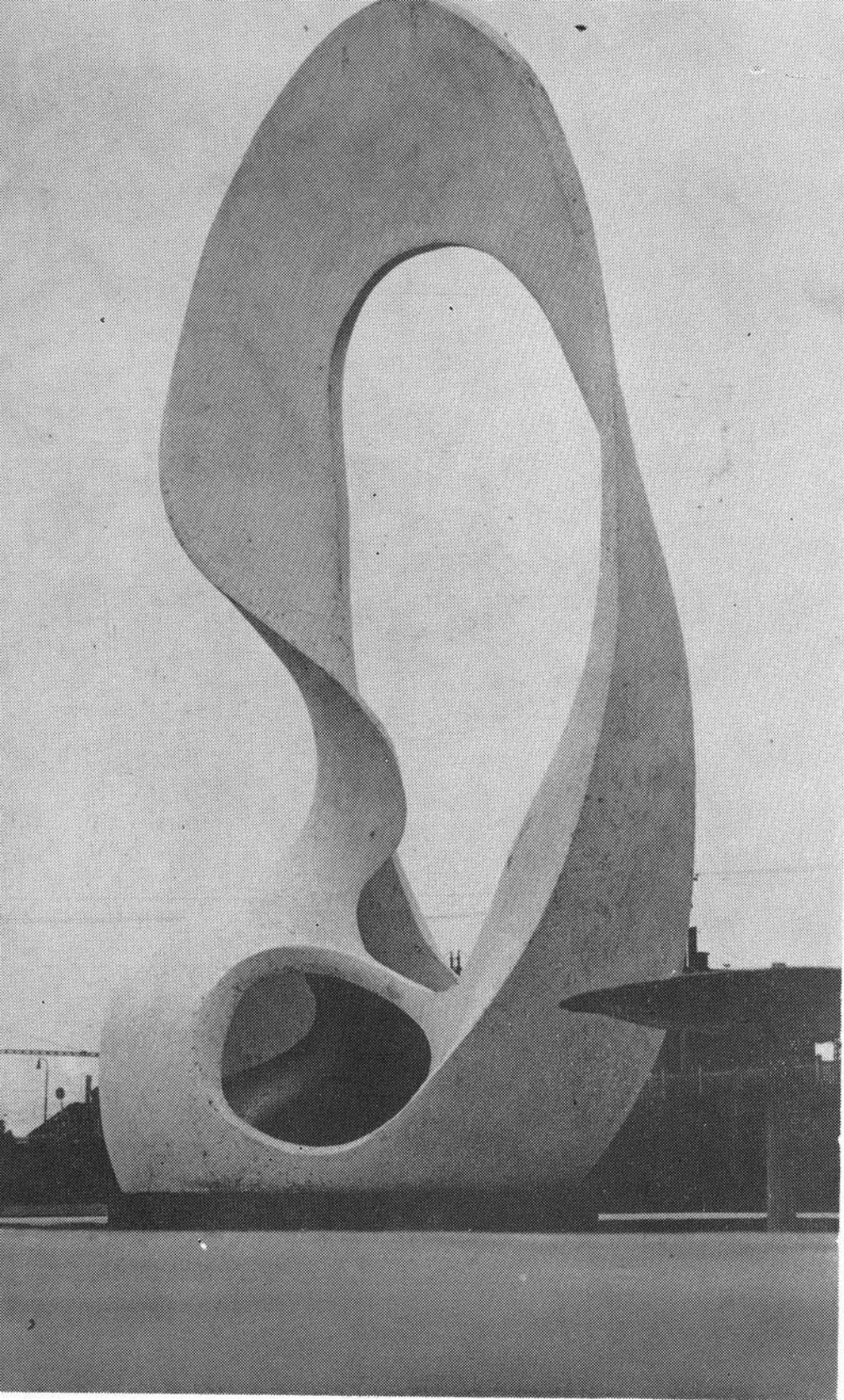
„Mindig az emberekhez szóltunk, csakis az igazat hirdettük és vallottuk akkor is, amikor a szlovák—magyar barátságról beszéltyünk. Számunkra a művelődés az életet jelenti. Az ösztönösség kihalóban van, helyébe a tudat kell lépjen. Tudat nélkül az ember nem ember, a magyar nem magyar.“ Tóth Lajos mondta, összegzésképpen, a Vörösmarty Klub alapításának tizedik évfordulóján, magyar és szlovák hallgatóság tapsa közepette. Olyan magától értetődő egyszerűséggel és józansággal beszélt az élet igényéről, ahogyan hajdanán ezen a tájon a halálról szóltak, a *Halotti Beszéd* szavaival — a tatárjárásig, néhány éven át a szomszédos Deáki-Diakovcében őrizték azt a kódexet, amelyet ma Pray György neve után ismerünk. A magyar nyelv első üzenetét őrizi írásban a kódex, itt őrizte a mai emeletes templom helyén, aztán századokon át bujdoskolva, majd a XVIII. század végén előbukkanva megint.

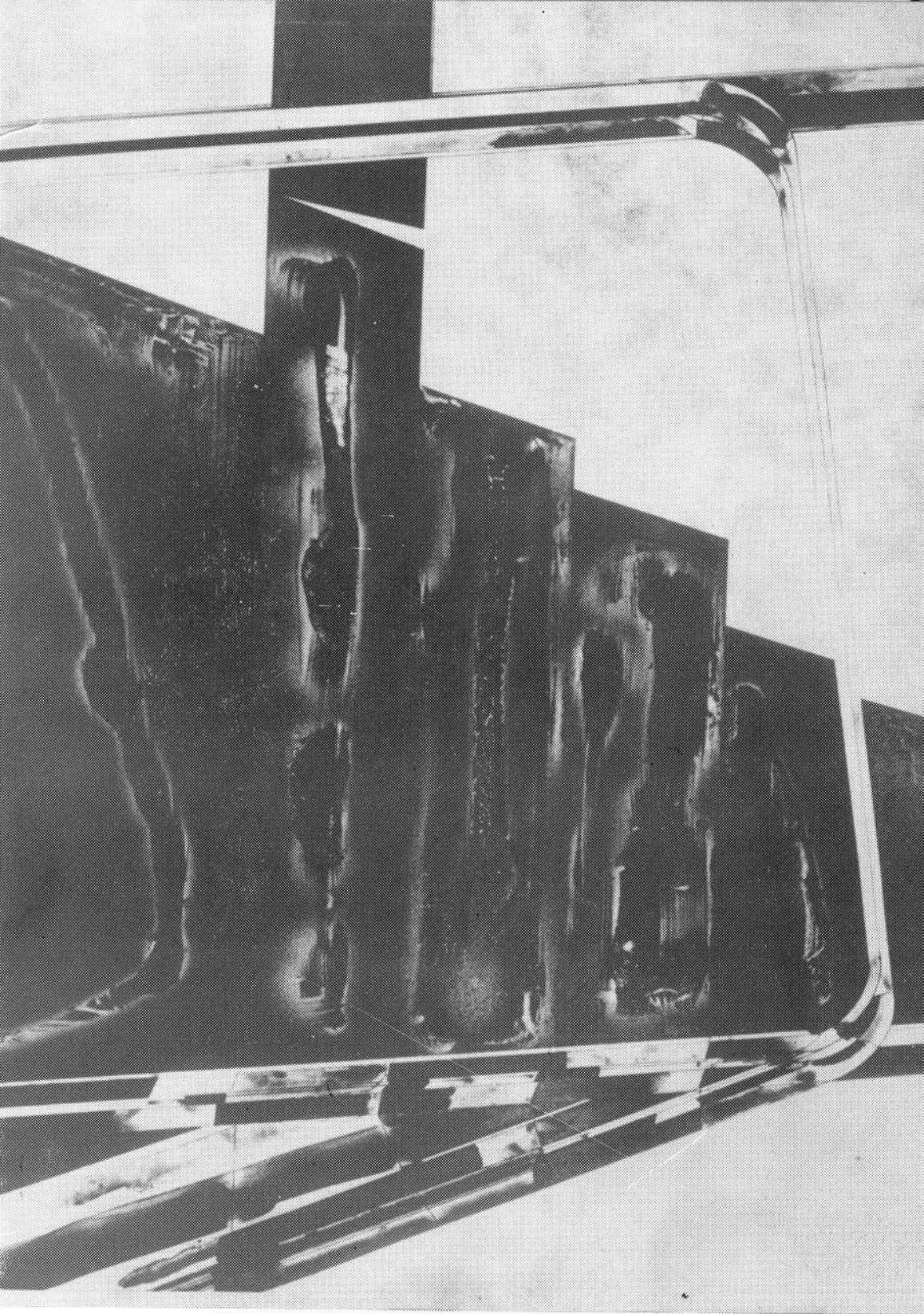
Tóth Lajos, szlovák barátaival, az élet hitét vallja és sugallja. Mikor éppen nem akadnak társai a munkában — akkor egymagában.

A nyelv az emberi létet jelenti: szabad, kötetlen lélegzést. A nyelv egy nép életének legfontosabb szerve: ideghálózata. Ha itt benuulás áll be,

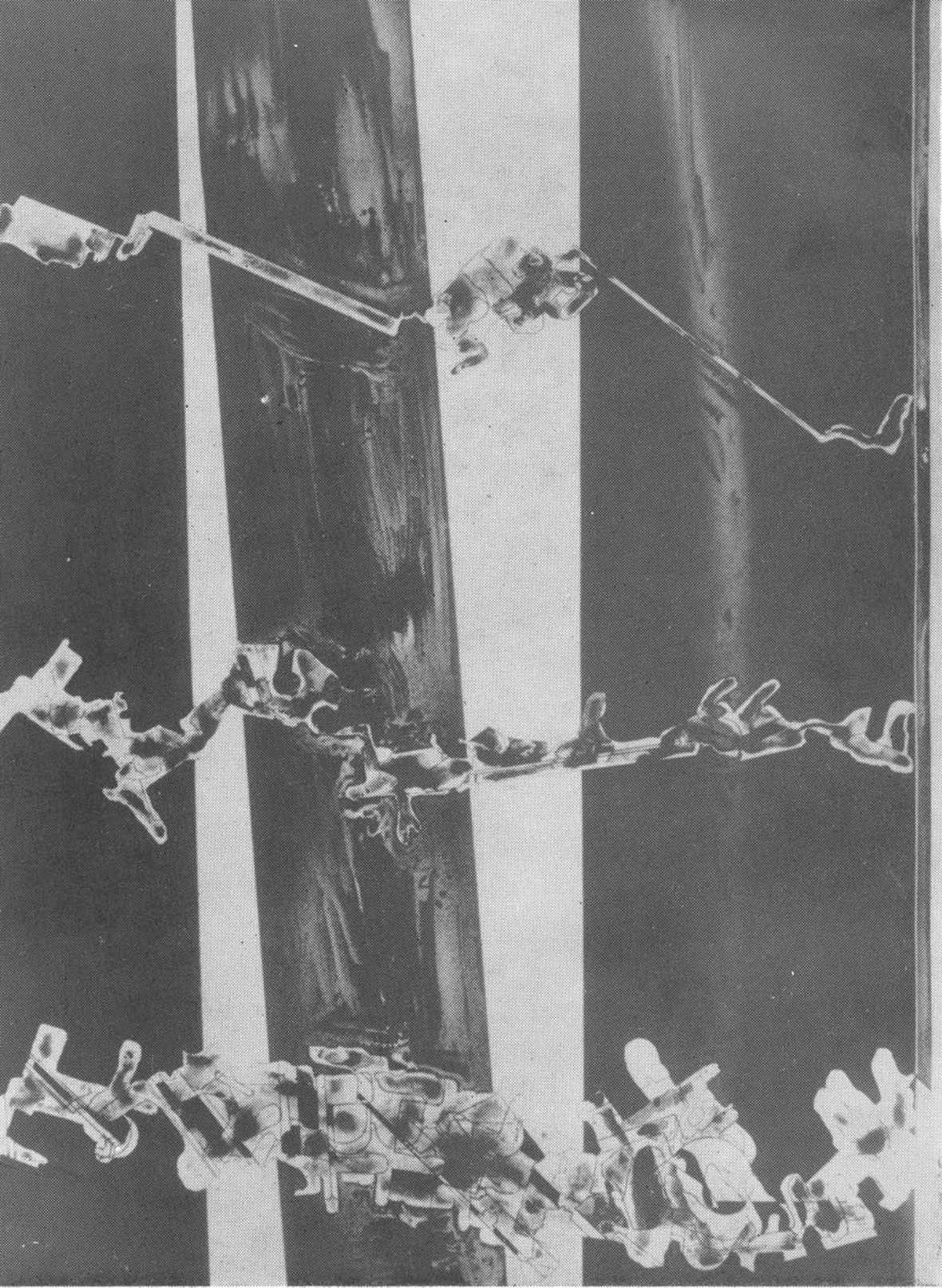

NAGY JÁNOS (CSEHSZLOVÁKIA): 1. CANTATA PROFANA
2. CSIGA-SZÖKÖKŰT

MAURITS FERENC (JUGOSZLÁVIA) LES CRAQUEMENTS CÍMŰ SOROZATÁBÓL (1—2.)

megérzi az egész szervezet. Népet csak nyelvében és nyelvével lehet fel-
emelni, amiből logikusan következik, hogy nyelve megbénításával ki is lehet
semmizni. Nyelv nélkül nincs szellem, nincs erkölcs. A nyelv maga az em-
berség: mi különbözteti meg az embert az állattól? Nyelv nélkül semmi
sincsén.

(Fábry Zoltán: *Kazinczy elkötelezettségében*. Újra megjelent *Vigyázó
szemmel* című gyűjteményes kötetében. Madách Könyvkiadó, 1971.)

Nagy János szobrászművész értem jön Sellyére, autóján visz Szerdahelyen.
Komáromon át, a Duna partját követve, az Ipolyig. A csehszlovák—magyar határ-
tól száz lépésnyire, a szlovák oldalon, egy teljesen magányos villában él család-
jával. Közigazgatásilag Helemba faluhoz tartozik a tanya; vagy világkiállítások
katalógusaiba került már be e parányi település neve. Nagy János állított ki
Helsinki-ben, Párizsban, Kölnben, Krakkóban. Ha szépiró lenne, egy mai robinzóná-
dót írhatna meg: miként rendezte be maga és családja kényelmes életét az
Ipoly partján, kilométerekre a legközelebbi lakóháztól. Ebben a romantikus kas-
télyban — egy Bánsági nevű festőtől vásárolta volt meg — élhetne a lova, a
kutyái, a gyümölcsfái között, minden kötöttség nélkül; legfennebb a határvadá-
sok kukkantanak be hozzá, nagy ritkán ők is. De Nagy János úgy él ezen a
szárazföldi szigeten, mintha Párizsban lenne, s az Ipoly és a szintén közeli Duna
a Szajna két ága, a Notre-Dame szigete körül. Mindenről tud, mindenről véle-
ménye van, ami a világban végbemegy: a jelenkorban és régmúlt évezredekben.

A számérokrol vitakozunk. még kolozsvári otthonomban kezdtük el. Aztán
kedvenc témájával folytatja: az összehasonlító szobrászattal, amelynek ötlete a
sumerológia szomszédságában született meg benne. Szlovák és magyar népművé-
szeti alkotások motivumrendszerét tanulmányozta; a habán leleteket, India mű-
vészetét; elment Mongóliába kancsók, edények domborítását szemügyre venni,
persze, hogy a népi művészet jegyeit kereste Erdélyben, román és magyar kan-
csókat, tállakat; ismeri a baskírok, a grúzok népi kultúráját. Egy nép, egy művészet
jelképrendszere benne kell hogy éljen e művészet minden ágában. Miért éppen
a szobrászattól hiányoznának a nemzeti jegyek, amelyek évezredekkel ivelnek át?
De amelyek az idők mélyén valahol azonosak lehetnek.

Szerdahely felé fordítja a kormányt, majd Komáromnál érjük el a Dunát.
Cseles fiú, évezredek szobrászatának alakulását magyarázza, s közben saját éle-
tének színhelyein akar végigvinni. A komáromi magyar gimnázium 1954-ben érett-
ségizettjeinek tablója előtt mondja, hogy ez a szülővárosa, és az övék volt az első
évfolyam a gimnázium újramegnyitása után. Szerdahely főterén egy testrészeire
omló emberi lény: borzongató vád a fasizmusok embertelensége ellen.

— A mi nemzedékünk még átélte a gyűlöletet, a megkülönböztetés, az el-
hurcolások borzalmaait. Ami ellentmond minden embernek, azt csak az antihu-
mánium torz örületében lehet megjeleníteni. Sokan azt kérdezték, mi ennek a
szobornak a mondanivalója? Én a szobrászat nyelvén szólok, nem az irodalomén.
A szobrászat a legszükszavúbb művészet. A tiszta szobrászat egy gondolatot fejez
ki mindig, de úgy, ahogy nem lehetne leírni. Nincs epikuma. Csak a gondolat
maga, pusztán, nyersen, megdöbbenően.

— És a nézőid?

— Megérzik a gondolatot, amit sugallok. De nem mindig találják elégséges-
nek. A mai nézők többsége irodalmat kíván a szobrászattól is, így alakult ki az
ízlése.

— Komárom szélén láttam egyik szobrodát: két fej egy testen.

— Az emberek összetartozását, egymásra utaltságát aka-
rom sugallani vele. Erre akarom rádöbbeneni őket.

— Egyik faluban, Guta-Kolorovón a 64-es árvíz emlékére
felállították a szobrodát: fekvő nő alakját képezték ki építészeti
elemekből.

— Az építés értelme, a szépség értelme, minden értelme:
itt voltunk, itt vagyunk és itt maradunk...

Kint állunk kastélya erkélyén, egy karnyújtás az Ipoly,
egyetlen lágy csönd a táj, s benne egy nyugtalan, magányos
művész évezredekkel álmodik.

